

DINOUART I EL SILENCI SAVI

Ramon ALCOBERRO

Si no hagués escrit (o, més exactament, adaptat o plagiat!) aquesta petita joia que és *l'Art de callar principalment en matèria de religió* (1771), Joseph-Antoine-Toussaint Dinouart (1716-1786) seria un nom més entre la munió d'*abbés* francesos perfectament oblidats que al segle XVIII es guanyaven la vida a París educant els fills de la noblesa, predicant el que sovint no feien i fent el que mai no predicaven. El París literari dels segles XVII i XVIII va estar ple a vessar d'eclesiàstics com Dinouart que prenien xicres de xocolata desfeta, xiuxiuejaven sobre petites misèries humanes i donaven to a salons i tertúlies sense posseir cap especial importància ni originalitat literària. Escrivien a tant la peça, traduïen patracols llatins, farcien vides de sants i generalment compaginaven els seu sagrat menester amb una vida mundanal diguem-ne bigarrada. Més enllà d'algun erudit, ningú no recorda avui aquesta gent, és clar, si no és per alguna anècdota picant. Les biblioteques de llibres oblidats i les tesis doctorals inútils haurien estat també el destí implacable de l'obra de Dinouart si no fos per *L'art de callar*, un llibre moralitzant, gairebé secret que d'en tant en tant (i al llarg de més de dos-cents anys) es va reeditant per a gaudi de discrets.

Per als seus contemporanis de la Il·lustració (un moviment que ell detestava i que aquest llibre combat), l'*abbé* Dinouart fou un patètic i vulgaríssim *escribidor* de sermonaris farcits de tòpics, un plagiari carca i sense cap prestigi, que vivia més o menys d'expedients. Li deien l'*Alexandre dels plagiaris* i un altre mossèn de l'època, Sabatier de Castres, va escriure que les traduccions de Dinouart són «*les menys dolentes de les seves obres perquè en el fons no li pertanyen.*» Ningú hagués endevinat que a un subjecte tan gris com Joseph-Antoine-Toussaint Dinouart li tocava ni una engruna de posteritat literària i que, ves per on!, *L'art de callar* acabaria essent al segle XXI un llibre de lectura *to the happy few*, per a la minoria capaç d'apreciar-lo.

L'art de callar és un assaig per a paladars minoritaris, que resulta molt convenient llegir en temps d'estrès i hipocresia. Al seu moment va ser l'obra d'un carca, d'un enemic de les Llums que buscava en el silenci un refugi contra el progressisme sorollós. Avui li hem de reconèixer que la seva tesi central, per molt que molesti als modernets,

l'encerta força. Vivim un món tan ple de fressa i de paraules insignificants, que fàcilment enyorem la reflexió callada. També, com ell havia dit, cada cop s'intueix més que callar és, també, una manera de parlar. En una època que no sap estar en silenci i quan qualsevol quònim (per anèmic que sigui) s'imagina que és tot un savi, Mossèn Dinouart fa una proposta que ens resulta *inactual* amb totes les de la llei. Cal·leu, simplement cal·leu, i descobrireu que el silenci és un llenguatge, té regles, té mètode i inclou una saviesa de la vida.

No pot sorprendre, doncs, que ara aquest llibre per a homes *sensats i prudents*, que recomana no badar boca com a estratègia més segura pel viure, s'hagi convertit en un petit text de referència per als qui estan cansats de la modernor. Aprendre a callar quan es viu entre gent barbollaire té un punt de necessari, fins i tot des del punt de vista psicològic. D'aquí prové l'innegable interès d'aquest llibre. Si el llegiu atentament, potser hi trobareu una estratègia de supervivència per a temps convulsos.

Qui fou Dinouart?

Nascut a Amiens, l'any 1716, Joseph-Antoine-Toussaint Dinouart va estudiar al seminari de la seva ciutat, al nord de França, que encara avui conserva una imponent catedral gòtica. Aconseguí de molt jove una bona reputació com a predicador, una habilitat que, tot i la migradesa del seu primer benefici eclesiàstic, li augurava un magnífic futur com a canonge i confessor de senyores de casa bona. Dinouart hauria pogut ser un erudit local amb tots els ets i uts. Però dissortadament, va cometre un error que la societat de l'Antic Règim no perdonava, i menys encara en una vila de províncies. Per plasenteria li vagà d'escriure *El triomf del sexe* (1749), un llibret que assumia la defensa de les dones, per no dir que era obertament profeminista. Va encapçalar-lo, a més, amb una endreça a la marquesa de Châtelet (ell escriu Chastellet), l'amant de Voltaire i divulgadora de Newton, que havia mort aquell mateix any per causa d'un avortament extramatrimonial. La gosadia la va pagar cara. A Amiens, com ell mateix va dir, la gent, *en la seva gran majoria tan sols menja, fa la digestió i rumia*, de manera que les idees originals no eren ben rebudes. L'escàndol fou total i el bisbe va actuar amb la rapidesa del cas aturant el capellanet ingenu.

El triomf del sexe era una apologia de la capacitat intel·lectual de les dones contra «*la tímida indolència en que la malignitat dels homes les entreté*» i conté afirmacions tan agosarades com ara que «*la dona no és la servidora, sinó la companya de l'home*» o que «*Déu no va crear la dona del cap d'Adam, però tampoc del peu, per tant no ha de servir-lo. La va produir de la costella perquè fos la seva companya*». En una època que considerava bíblicament que la dona era l'esca del pecat, i on fins i tot el materialista La Mettrie escrivia en el *Discurs sobre la felicitat* (1ª ed., 1748) que en les dones la llei del cos preval sota tota altra, Dinouart afirmà que la dona «*només és inferior a l'home per la dependència civil a la qual la providència l'ha sotmès*» (cap. IV). Negant cap justificació biològica a la diferència dels sexes, el mossèn devia semblar un personatge d'allò més pintoresc en una ciutat provinciana. Ningú se'l va prendre gaire seriosament i quan finalment el bisbe li prohibí predicar i el va deixar, com es deia a l'època, «sense

ofici ni benefici» (val a dir, sense mitjans per guanyar-se la vida), Dinouart va marxar a París, convençut de la seva vàlua.

A la capital aviat es feu un nom com a predicador suplent a Sant Eustaqui, una parròquia de bon to (Richelieu, Molière i la Pompadour s'hi havien batejat), situada prop de Les Halles i va anar escalant posicions en la consideració social. El verb florit, la untuositat ben administrada i l'erudició, real o fingida tenen premi arreu i Dinouart va acabar com a preceptor dels fills de la família d'un feligrès il·lustre, el lloctinent de la policia parisenca, Claude-Henry Feydeau de Marville, marquès de Dampierre. Sobre la importància d'aquesta família tan sols cal dir que el cognom Faydeau, «*antiga noblesa distingida en l'espasa i en la toga*», ocupa en les seves set branques principals les planes 381 a 390 (en lletra petita) del volum VIè del *Dictionnaire de la noblesse* del senyor de La Chenaye-Desbois (1773). Com a home de confiança de la casa, el nostre mossèn degué viure encantadíssim en lloc tan principal. Recompensat pels seus esforços pedagògics amb una sanejada renda perpètua, Dinouart es dedicà finalment a l'edició i la traducció de llibres religiosos i de sermonaris per a sacerdots mancats d'imaginació. Més que autor original, Dinouart fou un bon editor i compilador de textos. Escrivia, a més, de forma torrencial, sempre sobre temàtica religiosa. Que acabés els seus dies reivindicant-se com a membre de l'Acadèmia de les Arcades (o Acadèmia d'Arcàdia), encara que mai va anar a Roma a prendre possessió del títol, no deixa de ser una broma. L'Acadèmia arcàdica fou, senzillament, un divertiment d'humanistes i músics on cada membre prenia un nom pastoral com ara *Arcomelo Erimanteo* (Arcangelo Corelli, el músic) o *Terpandro Politeio* (el també músic Alessandro Scarlatti).

Entre tots els seus llibres, *L'art de callar* (1771) fou el que més problemes li provocà perquè tothom va saber des del primer moment que era un plagi voluminós com una catedral. Un altre capellà, l'*abbé* Gossier el va denunciar *presto* a la revista *L'Anné littéraire* l'any següent: «*És un llibre sencer, transcrit de la primera a la darrera plana, publicat als nostres dies com si fos un llibre nou, i que porta fins i tot al frontispici el nom del plagiari*». Tot i que els antics no donaven gaire valor a l'originalitat perquè, senzillament, els interessava més la veracitat dels raonaments que no el nom de l'autor, al segle XVIII, quan els il·lustrats van iniciar la lluita per aconseguir el reconeixement dels drets d'autor, plagiar ja començava a estar força mal vist. El llibre copiat per Dinouart era *Conducta per callar i per parlar principalment en matèria de religió*, un anònim que havia tingut dues edicions (1696 i 1697) força exitoses, i que s'atribueix avui a Jean-Baptiste Morvan de Bellegarde (1648-1734), un eclesiàstic erudit que havia traduït de sant Ambrosi a Bartolomé de las Casas i de Ovidi i Epictet a Tomàs de Kempis, però que tampoc ha deixat especial rastre en la república de les lletres.

A les planes 121-122 del llibre de Morvan de Bellegarde, es llegeix: «*S'escriu massa, sigui perquè s'escriuen coses inútils, sigui perquè s'escriu massa al voltant de les millors coses, sigui perquè s'escriuen com a plagiari, a costa d'altres, excessos que mereixerien ser reprovats*». Més o menys aquesta és la tesi de Dinouart: s'escriu malament i

s'escriu massa, mentre es desaprofita l'experiència del callar, que és també un capítol de l'eloqüència. El barroc, ja se sap, tenia tendència a fer frases lapidàries, i en això fou molt diferent al nostre temps indignat i criticaire, però ple de banalitat. Dinouart no sembla que s'afectés gaire quan se li va descobrir la trampa literària. Fet per fet, si totes les coses importants que calia dir ja han estat dites, per què no copiar els qui les han explicat prou bé? La defensa del silenci tenia, a més, als segles XVII i XVIII un sentit prou diferent al que li donem avui, quan arreu la fressa ens aclapara i el silenci ens angoixa. Dinouart és un escriptor religiós en pugna amb una visió del món cada cop més laica que li feia por. Per a ell el silenci no era una dimissió de la raó (com tendria a creure un modern), sinó la màscara i el mirall que els humans necessiten per trobar un lloc tranquil per viure més enllà de les passions.

En la mentalitat barroca (que coneixia bé la tradició de Ciceró i Sèneca), el silenci era més digne que el ressentiment indignat; i emmudir per dignitat o per modèstia era un signe de saviesa. Una de les característiques de poder en Hobbes era posseir la potència de la paraula i el ciutadà ha de restar en silenci per enfortir la pau. La llibertat important és la de pensament, no la de la paraula que provoca gresca i mals entesos. El silenci en la política del barroc no és un concepte negatiu, sinó la condició de la comprensió i de l'entesa entre els humans. En vocabulari actual direm que no es tracta d'un silenci còmplice, sinó d'un silenci obstinat. Fins i tot un filòsof materialista com Baruch Spinoza va deixar escrit al *Tractat teològic-polític* (1,4) que davant les coses humanes cal esforçar-se per : «*non ridere, non lugere, neque detestari, sed intellegere*» (no riure, no ridiculitzar, ni detestar, sinó comprendre). Per a l'home savi, la comprensió era una obligació intel·lectual molt més valuosa que la indignació. És la comprensió de la necessitat i no l'empenyament el que finament converteix algú en savi. La retòrica del silenci que ens proposa *L'art de callar* dóna valor a tot el contrari que la retòrica de la crítica i de l'hipercriticisme contemporani. Precisament per això el llibre resulta significatiu.

El debat sobre la retòrica al segle XVIII

A part de *L'art de callar*, l'altre llibre de Dinouart que mereix encara una lectura curiosa dels erudits en la història de la retòrica és *L'eloqüència del cos en el ministeri del púlpit o l'acció del predicador. Obra útil a tots els qui parlen o que es disposen a parlar en públic* (1754). Ha resistit molt pitjor la prova del temps però conté planes, sens dubte, brillants. Es tracta de tota una invitació a la simplicitat i al minimalisme en la predicació. *L'eloqüència del cos* (que explica com cal parlar) representa el complement d'aquest volum que explica com cal callar. «*Un Predicador –ens diu– no parla en absolut per plaure, precisament, sinó per persuadir. Per tant ha de parlar al cor. Cal combatre les passions de l'home, arrancar-les, vèncer la seva aversió per la severitat de la moral que el limita i inspirar-li amor. Els ornaments de la dicció, la brillantor de les figures retòriques, la força del raonament sostingut per una acció noble i patètica, produeixen aquests admirables efectes*» (p.14). Dinouart hi critica: «*els pensaments falsos, les expressions refistolades, els girs afectats (...) no trobem en aitals discursos –ens diu– sinó una mala imitació de la intel·ligència, un vernís*

d'eloqüència» (p.157), alhora que dedica planes i més planes a l'art de posar el rostre adient i de moure les mans al compàs del importància del que es proclama des de la trona.

Que el debat sobre la retòrica fos tan intens al XVIII no és una qüestió menor en la història de les idees. Voltaire va escriure l'article sobre retòrica a l'*Encyclopédie* i la qüestió estava present d'una manera significativa al *Discurs preliminar* de d'Alembert. Tots els il·lustrats (escèptics, si no ateus) sabien que desmuntar els mecanismes de la retòrica que s'exercia des del púlpit era tant com posar en crisi una eina central en el control que exercia l'església catòlica sobre les consciències. La retòrica, d'altra banda era per a les Llums un refugi d'errors lògics i argumentatius. Com escrivia d'Alembert: «*Pel que fa a les puerilitats pedantesques que s'han honorat amb el nom de retòrica, o que han servit, més aviat, per tornar ridícul aquest nom i que són allò que l'escolàstica és a la veritable filosofia, només són pròpies per donar de l'eloqüència la idea més falsa i més bàrbara*».

Tot i que des d'una posició de desengany postmodern, *L'art de callar* ens pugui fer l'efecte d'una reflexió prudent i entenimentada davant la vida, per als contemporanis de Dinouart, la cosa era prou més complexa. Dinouart va escriure a *L'art de callar* que els humans «*hem nascut per ser governats*» i creu que la pèrdua de la virtut del silenci és el símptoma de la pèrdua del sentit de l'ordre al món. El silenci, d'altra banda, és una de les virtuts que lloa més la Bíblia i, per tant, ha de ser volgut per Déu. A l'Antic Testament, el llibre dels *Proverbis* (11, 12) ja diu que «*L'home assenyat sap callar*» i Cohèlet recorda que «*hi ha un temps de callar i un temps de parlar*» (3,7). Però l'elogi del silenci el trobem també en les fonts del món clàssic grecoromà. El silenci savi, els dels estoics a Grècia, fou reapropiat per l'Església amb relativa facilitat (la primera paraula de la *Regla* de Sant Benet és «*Escolta*»). El silenci de l'esglai davant Déu va acabar per deixar pas al silenci interior de la meditació; i escoltar per deixar un espai interior a la veu de Déu és el que finalment proposava Dinouart.

A finals del XVII, l'església catòlica era conscient del fet que el silenci religiós s'anava esquarterant, lentament però inexorable. Un personatge vinculat a port Royal, Godefroy Hermant, estudiós de la patrística i exclòs de La Sorbona per simpaties jansenistes havia publicat un volumet d'un cert èxit recollint tots les opinions de sants i doctors cristians favorables al silenci des dels temps més reculats: *Tradició de l'Església sobre el silenci cristià i monàstic contra la intemperància de la llengua i les paraules inútils en general* (1697). La primera autoritat esmentada per l'autor era Basili: «*Tota paraula (...) és inútil quan no serveix de res per arribar a la finalitat que es proposa al servei de Déu*» (p. 8). Les paraules ocioses «*totes les que són perjudicials, deshonestes o inútils*» (p.189) han de ser evitades.

Al cap i a la fi; què és la Il·lustració sinó una invitació a trencar el silenci i a parlar de tot (fins i tot de les coses divines) esbotzant el respecte a les coses sagrades? Les Llums basen el seu projecte a no reverenciar res, més enllà del respecte que mereixen els fets provats. És en aquest context que cal situar *L'art de callar* de Dinouart i la seva astúcia de reaccionari intel·ligent. Al cap i a la fi, aquest és un llibre de combat. De

combat, en primer lloc, contra les Llums i (també) contra la xerrameca progressista, que avui coneixem molt més bé que al temps del mossèn. Dinouart sap prou bé contra qui escriu: el seu objectiu són «els nous filòsofs», «els filòsofs del dia». L'«*espasa de la justícia*», el «*foc venjador*» les «*llàgrimes de la justícia*» i el «*silenci etern*» cauran sobre els il·lustrats. Però intueix també de què haurà de morir la modernitat: d'un excés de parlera, d'una xerrameca insuportable i banal. Tothom garla massa al món postmodern i *hipster* d'ara mateix i la paraula no garanteix la pau sinó la renyina. Els arguments de Dinouart tenen, i no és poc!, l'interès d'haver intuït el que ha acabat passant. Ja ho havia endevinat abans sant Joan Crisòstom segons el llibre esmentat de Godefroy Hermant, «*L'espasa ha fet morir menys gent que la llengua*» (p.36). Per a Dinouart i per a la tradició catòlica, sense silenci no hi pot haver escolta de Déu. «*El do del silenci i la moderació de les paraules*», és segons Hermant (p. 649, la condició de la pau. Per això el salmista ja havia demanat: «*Jahveh posa'm una guarda a la boca, posa'm sentinelles a la porta dels meus llavis*» (Salm 141 [140])

Llegir *L'art del silenci* és potser ara més necessari que en cap altre moment dels darrers dos-cents anys, perquè la ximpleria i la violència verbal amenaça amb esfondrar la convivència humana ara mateix. Ja fa anys ho va escriure el poeta Paul Valéry en algun dels seus *Cahiers*: «*Cal pensar molt sobre el següent: el llenguatge ho ha fet quasi tot. Entre altres coses ha fet la ment.*». Molt possiblement, com va intuir Valéry, massa paraules s'han perdut potser per haver-les mirat amb massa intensitat i ens cal revisar la relació entre el llenguatge i la veritat. Allò que Dinouart anomenava «*la filosofia falsa i corrompuda*» (les Llums) ha vençut, però ha deixat un rastre de paraules buides. Resta la possibilitat d'explorar els múltiples matisos del silenci. Si llegint Dinouart aprenem el significat polisèmic del fet de callar potser no haurem perdut del tot el temps.